

PAGANAMAA maastikukaitseala

Meie rähnidest kõige tuntumad ja arvukamad, suur-kirjurähni, võib kohata igat tüüpi metsades.

- Vorotka kivid.** See on muistne kivikalme, mis pärineb I–II aastatuhandest. Kividega on seotud ka legend vanapaganast.
- Sarapu- ehk Suur-Mudajärv** on tõesti mudase põhjaga. Järve kohal kasvab järskudel oruveerudel rohkesti sarapuupõõsaid, sellest ka järve nimi. Järvest on leitud haruldasi vesikirbulisi.
- Liivajärve** kaldale suubub orunõlvast Suur Liivakraav – sügav sälkorg, mille on kergeltuhutavas pinnasesse uuristanud kevadised vooluveed.
- Väikest Liivakraavi** pidi on vooluveed uhtunud järve liiva ning kujundanud seeläbi kohaliku supluskohta. Siiski tuleb supeldes olla ettevaatlik: vesi süveneb järsult. Sügavaim koht Liivajärves on 19,8 m. Vesi on siin ümbruskonna järvedest kõige läbipaistvam (möödetud 3,7 m).
- Mudajärv** on järvede aheliku viimane, neljas lüli. See on tüüpiline rohketoiteline järv, mis on jõudmas oma arengu lõppjärku. Järve sügavus on 2–3 m, kaldad on pehmed ja mudased. Peaaegu tervet veepeeglit katavad taimed. Edasi juhib rada rändaja tõusule õpperaja alguspunkti või vasakult kuuskede alt kaarduvalle rahulikumale teele.

Vorotka kivikalme kividega on seotud üks legend. Vanapagan olla tahtnud ehitada kivist silda üle Kikkajärve, et kergema vaevaga Lätist Eestisse pääseda. Jõudnud kividega Kikkajärve ligidusse, kuulnud ta kukelaulu. Kiirustava mehikese püksiharu lõhkenud ja kivid kukkunud kõik välja.

- Vana kaasik.** Mets on ümberringi matmas inimese kunagiste tööde jälgi, ent ometi aimub siin-seal sellest nii mõndagi: talupiirkraav, künniastang, vankrirada, põlispuude rida.
- Muljetavaldav paik hiidkuuskede all mäeseljal.** Paremalt taamal asub puude taga Kikkajärv, vasakul üks paljudest Paganamaa sulglohusüvikutest. Peatselt ületab rada omapärase maakividest truubi ja väljub põlluservale.
- Kikkajärv.** Järve pikkus on peaaegu kilomeeter; suurim sügavus 22,5 m. Vesi on vähe läbipaistev ja tugevasti kihistunud. Riigipiir poolitab pikuti kõiki Paganamaa järvi, nende vahel kulgeb piir Piirioja keskjoonel. Kes on valinud 2,7 km pikkuse raja, peab laskuma alla järve äärde ning liikuma kallasrada pidi tagasi.
- Vorotka mäe mets.** Tegu on laanemetsaga, kus arukaskede ja kuuskede varjus võib leida mitmeid metsaga seotud taimeliike nagu näiteks metsosi, metstarn, metskastiik, mets-kurereha, metsmaasikas...

Sega- ja okasmetsades, eriti kuusikutes, võib näha ja kuulda meie väikseimat lindu – põialpoissi.

- Piirioru pavelt** avaneb vaade allpool asuvalle Liivajärvele. Looduse õpperajal (0,9 km, 2,7 km või 4,7 km) võtab matkaja suuna Raadimäe tipu poole.
- Raadimägi.** Raadimäe ehitati 1972. aastal vaate torn, mis hävis 1981. aasta juulikuu tugevas keeristormis. 1996–2008 asus samal kohal teine torn. Rada jätkub läbi 1992.a. istutatud metsanoorendiku. Lühima, 0,9 km pikkuse raja valinud siirduvad aga mäest alla, kus rada viib Suure Liivakraavi serva mööda Liivajärve kaldale.

Kikkajärv on Paganamaa järvedest suurim.

Piirioru pavelt asub rahvaürituste läbiviimise paik. Taamal paistab Liivajärv.

KAITSEALAL LIIKUDES ON HEA MEELES PIDADA, ET

- prügi maha ei jäeta;
- lõkke tegemine ja telkimine on lubatud ainult selleks ettevalmistatud kohtades;
- jalgratastega liiklemine väljaspool teid ja radu ning mootorsõidukitega liiklemine ja nende parkimine väljaspool selleks ettenähtud teid ja parklaid ei ole lubatud;
- eramaa teed ja rajad on kasutamiseks päikesetõusust loojanguni;
- mootoriga ujuvvahenditega järvel sõitmine ei ole lubatud.

Paganamaa looduse õpperaja on koostanud siinne kauaaegne metsaülem Vello-Taivo Denks. Võimalik on valida 0,9 km, 2,7 km ja 4,7 km pikkuse rajalõigu vahel. Vihmase ilmaga on matkarada kohati porine. Lisaks kirjeldatud õpperajale on loodud ka 3,8 ja 4,3 km pikkused rajad jalgratastel läbimiseks. Kõik rajad saavad alguse Piirioru pavelt ning on viitadega tähistatud. Paganamaa õppe- ja jalgrattaradu hooldab ning arendab Paganamaa Arendamise MTÜ.

Paganamaa maastikukaitseala valitseja:

Võrumaa Keskkonnateenistus
Karja 17a, 65608 Võru
Tel 786 8360, kkt@mv.verro.ee

Paganamaa maastikukaitseala kaitse korraldaja:

Riiklik Looduskaitsekeskus
Põlva-Valga-Võru regioon
Kolga tee 28, 67405 Otepää
Tel 766 9290,
polva-valga-voru@lk.ee
www.lk.ee

NB: Kui näed looduse või külastusobjektide kahjustamist, teavita sellest keskkonnainspeksiiooni tel 1313

Trükise koostaja: Margit Turb
Toimetajad: Helika Mäekivi,
Priit Voolaid, Helina Tammemägi,
Urmas Roht

Fotod: Mati Kose, Arne Ader,
Laura Luft, Urmas Roht, Maris Kivistik

Joonistused: Kertu Tuberg
Kaart: Tarmo Evestus

©Riiklik Looduskaitsekeskus 2008

Trükise väljaandmist toetas:
SA Keskkonnainvesteeringute Keskus

roheline trükis

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile looduslike õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega ©Ecoprint

PAGANAMAA MAASTIKUKAITSEALA

Paganamaaks kutsutakse Krabi külast lõunasse jäävat ning Lätimaaga piirnevat maanurka ürgse Piirioru veerul. Tänu kohalikele looduskaitsetele (esmajoones kauaaegsele metsamehele Vello-Taivo Denksile) on Paganamaa nimi ja loodus saanud tuntuks üle Eesti. Juba 1962. aastal võeti maastiku üksikobjektide-na looduskaitse alla siinne järvedeahelik, Liivakraavid ja mõned sulglohud. Esimeste seas Eestis rajati siia 1964. ja 1972. aastal looduse õpperajad. 1979. aastal moodustati vaheldusrikka möhnastikureljeefiga loodus- ja pärandkultuurmaastiku kaitseks Paganamaa maastikukaitseala (pindala 1024 ha).

Kaitsealal asuvad Liiva- ja Kikkajärv on arvatud üle-euroopalise tähtsusega Natura 2000 võrgustiku loodus-alade hulka; loodusdirektiivi vana loodusealade elupaiga kriteeriumidele vastavad metsad Hindsiku, Sokari ja Kerikutsi lähistel.

Paganamaa nimetus on tulnud sellest, et nalja armastav rahvas seletas silmapaistvate pinnavormide teket Vanapagana seiklustega. Samuti on väidetud, et tsaariajal elanud siin salapiirituse vedajad ja hobusevargad, kes olevat sügavates metsades ja raskel maastikul seadusesilmale kättesaamatuks jäänud. Sellest siis saatus: "Pagana maa!"

Inimene on siinkandis elanud juba muistsetel aegadel. Selle kinnituseks on I–II aastatuhande vahetuse kivilimed Kalmul (Pedaku) ja Vorotka mäel. Varem oli Paganamaa tihedamini asustatud väiketalude maa. Rasked põllumajanduslikud olud ja ääremaaks olemine tingis Paganamaa inimasustuse vähenemise nõukogude ajast alates.

PINNAVORMID

Maastikuliselt asub Paganamaa Haanja kõrgustiku edelanurgas. Sügav Piirioru lahutab Haanja kõrgustikku Lätimaa Aluksne kõrgustikust. Paganamaa kungastikule on omased suurepinnalised lainjate lagede ja nõlvadega piklikud kõrgendikud ehk vaarad, ning madalad moreenkünkad. Nüüdisaegsed pinnavormid on

moodustunud peamiselt viimase mandrijäätmise lõpus u 13 000 aastat tagasi, seejuures oli Paganamaa üks esimesi piirkondi Eestimaal, mis jääst vabanes.

Eestit Lätist lahutav ürgne 200–1200 m laiune ja kuni 40–45 m sügavune Piirioru on jääsulamisvetete poolt uuristatud. Oru põhjas voolab kitsuke Piirioja. Hõlpsasti vooluvete poolt uuristatav pinnas ja Piirioru veergude suur kaldenurk on tekitanud arvukaid orgu külgedelt lõhestavaid uhtorge, nn "liivakraave". Omapäraseim neist on Suur Liivakraav, mille kujunemine algas põllukraavis voolanud vee mõjul 110–130 aastat tagasi.

Paganamaa kõrgeimateks punktideks on Piirioru ümbritsevad moreenist ja liustikujõe setetest koosnevad künkad: Raadimägi (176,3 m), Trumbipalo mägi (168,3 m) ja Kikkamägi (132,8 m).

Liivajärv on Paganamaa järvedest kõige selgema veega.

VANAPAGANA JÄLJEHAUD

Paganamaa omapäraks on muistenditega seotud piklikud järveveerulised sulglohud. Ilmekaimad neist on lähestikku asuvad kolm "Vanapagana jäljehauda". Geoloogiliselt on need sõlled ehk sulglohud, mis kujunesid moreeni sisse jäänud jääpankade sulamisel. Jäljehaudade ümbrus olnud vanasti lage ja piklikud lohud ise meenutanud kõrgemalt vaadates hiiglaslike jalajälgi. Muistendi kohaselt Vanapagan maganud, käed-jalad laiali, lähedases Kurõsuus. Vanajumala müristamise peale pagenud pagan Kikkajärve. Jäänudki järele inimese kehakujuga lohk ja jäljehaud. "Vanapagana jäljehaudade" läbimõõdud on 50–100 m ja sügavused 15–20 m. Veergude kallakus ulatub kuni 25 kraadini.

JÄRVED

Paganamaa ehteks on Piirioru Piiriojal asuv järvedeahelik: Kikkajärv (21,4 ha), Sarapuu järv (2,4 ha), Liivajärv (4,2 ha) ja Mudajärv (1 ha). Järvi ühendav Piirioja viib oma veed Vaidava, Mustjõe ja Koiva jõe kaudu Liivi lahte. Paganamaa järved on rohketoitelised ning head kalajärved. Peamiselt leidub neis haugi, ahvenat, särge, kiiska. Järvedest suurima, Kikkajärvega on seotud mitmed legendid Vanapaganast. Kõiki järvi poolitab Eesti ja Läti vaheline riigipiir.

METSAD

Üle 80% Paganamaast on metsa all. Kuid see ei ole alati nii olnud. Vaadates 19. saj lõpust pärinevat versitakaarti, on seal Paganamaa piirkond märgitud suure osas lagedana. Nii võibki Paganamaa metsade puhul rääkida endistele põlvuadele kasvanud puistutest. Kõige laialdasemalt on levinud laanemetsad. Tavaliste puude kõrval on siin levinud pärn, saar, jalakas, vaher, künnapuu, tamm. Alusmetsas esineb kõikjal sarapuu, pihlakas, toomingu, kusalpuu, tümpuu, lodjapuu ja naturaliseerunud ka Põhja-Ameerikast pärit toompihlakas. Alustaimestikus on tüüpilised metspipar, leseleht, lakkleht, ussilakk, salu-siumari, maarjasõnajalg. Laanemetsad vahelduvad nõmme- ja palumetsade ning reljeefi madalamates kohtades soostunud- ja soometsadega.

Kaitseala metsades on põõsarindes valdav sarapuu.

